

KRONIKK

EØS: Den 15 år gamle EØS-avtalen er en realpolitisk nødvendighet, men en demokratisk ulykke, mener Erik O. Eriksen.

Demokratiet som forsvant

Erik O. Eriksen
Professor,
ARENA, UIO

NASJONALT SELVSTYRE var et av de viktigste argumentene mot norsk medlemskap i Den europeiske unionen. Nordmennene skulle ikke styres av andre lover enn de som de selv fattet. Så ble da også den tidligere inngåtte EØS-avtalen, som var en midlertidig foranstaltning, Norges formelle og varige tilknytningsform til EU. Det ble også av nei-siden oppfattet å være et mindre onde, siden det ville lede til færre inngrep i norsk suverenitet og uavhengighet. Mon det!

Onde tunger vil ha det til at Nei til EU vant i 1994, men har tapt hver dag siden den gang. Ett er i alle fall sikkert, demokratiet har tapt. Det er spesielt EØS-avtalen som gjør at EUs regler blir norsk lov. Norge er bundet til å følge reglene fra EU, regler som norske beslutningstakere ikke har vært med på å vedta. Rett nok må EU-reglene vedtas av Det norske storting – gjennom EØS-komiteen – men dette går lydøst for seg. For eksempel så innlemmet komiteen EUs klimavoteredirektiv uten offentlig debatt. Dette direktivet gjør at Norge mister mye av den nasjonale handlefriheten til å føre en egen klimapolitikk.

FORMELT ER DET riktig at EØS-avtalen er en internasjonal avtale, for så vidt som EFTA-landene ikke har delegert beslutningskompetanse til overnasjonale organer. Dog har EFTAs overvåkingsorgan – ESA – direkte kompetanse i konkurransespørsmål (herunder offentlige innkjøp og statsstøtte). På disse områdene har dette organet fullmakter tilsvarende de EU-kommisjonens har.

Norge har en såkalt reservasjonsrett mot nye forslag som imidlertid bare gjelder dersom de andre EFTA-partnerne reserverer seg i EØS-komiteen. Denne retten har ennå ikke blitt brukt, og det er vanskelig å se at Norge noen gang skal tørre å bruke den.

Avtalen er dynamisk. Hensikten er å integrere EFTA-landene i EUs interne marked. Norge måtte inkorporere de materielle rettsreglene som gjaldt da avtalen ble ratifisert, og er også forpliktet til å inkorporere alle framtidige EU-regler som er relevant for EØS-avtalen. Det er ikke en ordinær handelsavtale mellom likestilte parter, men heller en *husmannskontrakt*. Det er EU som har initiativretten og som fortolker hva som er relevant. Det er en ubalansert avtale mellom svært så ulike parter. Etter hvert som nye regler blir vedtatt i Brussel, må Norge overta dem. Som det heter i avtalens forord gjelder det å sikre mest mulig fri bevegelse av personer, kapital, varer og tjenester i hele det økonomiske området i Europa, så vel som å styrke og spre samarbeidet til *nærliggende politikkområder*.

REGELVERKET ER i stadig utvikling og nye områder kommer til. EØS gir nordmenn og norsk næringsliv de samme retter og plikter som EU-borgerne når det gjelder varehandel, investeringer, bank- og forsikring, kjøp og salg av tjenester og rett til å ta arbeid, studere og bo i andre land i området.

FJERNSTYRT: Norges befolkning styres i dag fra Brussel, selv om 52,2 prosent stemte nei til Unionen i 1994. Hvor er det folkelige mandat for den politikken som føres, spør Erik O. Eriksen.
Foto: Odd Wentzel

Avtalen omfatter også samarbeid innen forskning, utdanning og miljø, likestilling, forbrukervern, arbeidsmiljø, turisme, katastrofeberedskap osv.

Norske borgere berøres av EUs regler som arbeidstakere og arbeidsgivere, som studenter og lærere, som kunder og klienter, og som brukere av offentlige tjenester. Også som statsborgere berøres nordmenn ettersom Norges lover i stor grad kommer fra EU. Retten blir skapt på EU-nivå og har direkte effekt på nasjonalt nivå. Den slår ut nasjonal rett i tilfelle konflikt. Norske innbyggere har fått flere økonomiske og sosiale rettigheter, men færre politiske rettigheter i den forstand at muligheten til å være med og bestemme over de reglene som faktisk gjelder har blitt mindre.

HVER REGJERING etter 1994 har brakt Norge nærmere EU. I dag er det slik at Norge ikke bare har medlemskap i et stadig mer omfattende indre marked og tilliggende områder, men også i Schengen (grensekontroll), og nå også i forsvarssamarbeidet. Norge stiller tropper til disposisjon for EU-ledete kampgrupper. Norge er altså mer med enn Danmark, som har unntak når det gjelder blant annet forsvarspolitik, og Storbritannia som har en rekke unntak. Det er en opplest og vedtatt sannhet for alle Regjeringer, og uavhengig av hvor mange nei-partier som er med i koalisjonen, at Norge må ha et nært og godt samarbeid med EU. Av realpolitiske grunner må man påvirke politikken til EU som best en kan, og en må søke å være med i mest mulig av det som gjøres. Resultatet er at Norges be-

folkning i dag styres av Brussel, selv om 52,2% av Norges befolkning stemte nei til Unionen i 1994. Hvor er det folkelige mandat for den politikken som føres?

NÅ HEVDES DET at Norges demokratiske underskudd kompenseres ved at norske eksperter deltar i mange av Kommisjonens ekspertgrupper. Byråkrater og eksperter deltar i over 200 komiteer i EU-systemet, men har ikke innpass i alle komiteene, og det er heller ikke snakk om de viktigste komiteene. Lobbyisme og komitémedlemskap er altså det norske borgere blir tilbudt av innflytelsesmuligheter. Mens de fleste landene i Europa nå har gjort utenrikspolitikk til innenrikspolitikk og har etablert inkluderende prosedyrer for beslutningsfatning og problemløsning, er Norge henvisning til gammeldags diplomati og «korridorpolitikk». Den nye Lisboa-traktaten legger flere områder inn under flertallsprosedyren, noe som øker EUs overnasjonalitet og svekker ytterligere muligheten for innflytelse gjennom bilateralt diplomati.

FORHANDLINGER BASERT på ressurser er heller ikke noen gangbar strategi ettersom svært så ulike maktforhold er involvert: Lilleputtene Island og Norge sammen med bitte lille Liechtenstein mot en voldsom EU-blokk. Dette gir lite rom for realpolitisk manøvrering. Norge er svært så avhengig av EU: Om lag 80% av Norges eksport går til EU-landene og 70% av importen kommer derfra. Også når det gjelder energi er Norge ingen stormakt. Eller som uten-

riksministeren svarte på en konferanse i Berlin forrige høst på et spørsmål om ikke Norge er en energipolitisk stormakt som kan vise muskler: 80% av vår eksport av gass og olje går til EU, men det utgjør bare 20% av deres import.

Her som ellers må derfor Norge bruke myke virkemidler og må appellere til de andres godvilje, slik som den svenske utenriksministeren Carl Bildt oppviste da han nylig lovet EU-støtte til Norge i tilfelle krig. Slik godvilje kan vise seg å være en knapp ressurs ettersom Norge i stigende grad oppfattes som et egoistisk, steinrikt utenforland: En gratispassasjer på det europeiske integrasjonsprosjektet som har etablert det marked og den sikkerhet og stabilitet som Norge nyter godt av.

EU HAR TYDELIG overnasjonale trekk. Dette innebærer at EU ikke bare løser medlemsstatenes problemer, men også øver innflytelse over statene og deres borgere. EU påvirker så vel identiteter som interesser. Dette merkes tydelig i Norge i dag, men innbyggerne er uten det minimum av innflytelse på denne utviklingen som EU-borgerne har. I stedet for at innbyggerne involveres i en offentlig debatt om hva som skal gjøres, og at det utvikles politiske alternativer som en kan stemme over, så blir det meste avgjort i lukkede rom her til lands. De som stemte nei til EU, har altså fått det verst tenkelige: overnasjonal styring uten et minstemål av medbestemmelse. Fra et demokratiperspektiv må derfor Nei til EUs krav om en evaluering av avtalen hilse velkommen.

Det er ikke en ordinær handelsavtale mellom likestilte parter, men heller en *husmannskontrakt*.